

5è Congrés de les Dones del Baix Llobregat

UN RECORREGUT PER LES LLUMS I LES OMBRES DE LES POLÍTIQUES D'IGUALTAT: LA TRANSVERSALITAT DE GÈNERE A DEBAT

El feminisme és una forma de viure individualment i lluitar col·lectivament

Simone de Beauvoir

La forma més comú de renunciar al poder és pensar que no el tenim

Alice Walker

El Baix Llobregat ha estat una comarca capdavantera i laboratori de bones pràctiques en la lluita pels drets de les dones i les polítiques d'igualtat de gènere. En aquests darrers 20 anys, La Diputació de Barcelona ha caminat de la mà d'aquesta comarca pionera donant suport tècnic i econòmic a una gran quantitat d'iniciatives innovadores i projectes que s'han anat replicat amb èxit en d'altres ens locals de la demarcació de Barcelona, contribuint així a la transformació social de les nostres ciutats.

La cinquena edició del Congrés de les Dones del Baix Llobregat és una cita quadriennal que ens brinda l'oportunitat d'aplegar-nos de nou entorn d'experiències i reflexions. És també un moment per fer visible i posar en reconeixement la tasca feta per tantes i tantes dones, i d'algun home també, que treballen i han treballat amb perseverança, professionalitat i creativitat per introduir i mantenir en l'agenda política aquesta matèria, configurant així un sòlid i ja inqüestionable llegat feminista ric d'idees, instruments, estructures i xarxes.

La proliferació de regidories d'igualtat i de serveis d'informació i atenció a les dones han estat, sens dubte, plataformes imprescindibles de la materialització d'aquests avenços, però també cal no oblidar tota la labor realitzada en el camp de l'ordre més simbòlic, el fet d'anar assenyalant i desactivant, a través de la sensibilització, -molt sovint en el marc de les commemoracions de les diades internacionals del 8 de març i 25 de novembre- les diferents formes del patriarcat i les seves conseqüències nefastes. En aquest mateix sentit, val la pena posar en valor la creació i l'activisme de les xarxes de dones que, unides en entitats, consells o grups han contribuït en aquesta lluita comuna, i de les quals aquesta comarca n'és un exemple paradigmàtic. A diferents nivells- tècnic, polític i ciutadà- han anat reduint les desigualtats de gènere i millorant les condicions de vida de moltes dones i, per extensió, també de la població en general, ja que el feminisme té una vocació integral i radicalment transformadora.

En segon lloc, més enllà d'aquest reconeixement a l'aportació indiscutible de les dones del Baix, aquest congrés representa una bona ocasió per situar-nos i valorar en quin punt ens trobem i cap a on hauríem de caminar. Ens cal identificar quins han estat els principals encerts i errors comesos per tal de projectar reptes que ens puguin guiar en un futur. Des de la Diputació de Barcelona, volem participar activament en aquest debat perquè l'experiència d'aquests anys ens confirma que la col·laboració mútua entre les administracions i també amb la ciutadania ha estat l'eina clau per tirar endavant les polítiques d'igualtat.

Hem volgut orientar la nostra aportació entorn d'aquests tres grans eixos de reflexió:

- 1- Les polítiques d'igualtat de gènere i el canvi institucional.
- 2- El subjecte polític dels feminismes, la interseccionalitat i les polítiques LGTBI.
- 3- L'abordatge de les violències masclistes.

1. Les polítiques d'igualtat de gènere i el canvi institucional

A grans trets, la conceptualització de les polítiques de gènere ha anat canviant des d'una política inicialment centrada en el suport a les dones, de caire bàsicament assistencial, a una altra en què les dones s'*empoderen* i participen activament en la presa de decisions dins d'un context més ampli que cal modificar. Aquest canvi, en el qual també ha contribuït un substancial avenç legislatiu¹, ha suposat l'ampliació de l'abast de les polítiques de dones. Més enllà de donar respostes focals a les necessitats pràctiques i urgents d'aquestes (fonamentalment en forma d'accions positives), s'ha anat treballant en aspectes més estratègics relacionats en modificacions estructurals i en la importància de repensar també les masculinitats i les relacions de gènere.

Aquest canvi de paradigma, que comunament s'ha donat a conèixer sota el terme de transversalitat de gènere, s'ha anat desenvolupant en menor o major intensitat des de finals dels 90', segons les possibilitats i característiques de cada municipi, compartint, malgrat aquesta heterogeneïtat, un comú denominador: els plans d'igualtat.

Aquesta ha estat l'eina metodològica estrella que ha impulsat la Diputació al llarg de tots aquests anys, abastant un total del 80,6% dels ens locals dins de la comarca del

¹ Destaquem especialment la *Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*, Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, l'Estatut de Catalunya 2006 i Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia

Baix Llobregat. Els plans han estat estratègics pel fer d'haver sabut mostrar com el treball de gènere era pertinent en totes les àrees i com calia expandir-lo més enllà de les regidories d'igualtat per ser efectiu i promoure canvis sostenibles i de major envergadura. Tant necessari ha estat disposar d'un full de ruta amb els objectius i accions a implementar aprovat pel Ple, com el propi procés que ha consistit en:

- la implicació política amb el reforçament de les regidories d'igualtat liderant el procés en les comissions informatives i els Plens, així com la creació d'espais formatius i de trobada entre les diverses polítiques de la comarca.
- la comissió tècnica interdepartamental que s'ha creat com a requisit, però que té l'objectiu de mantenir-se en la seva implementació i en dinàmiques internes que superin l'excessiva fragmentació de l'estructura de l'administració,
- l'expertesa de la figura de l'agent d'igualtat imprescindible per liderar i orientar als diferents departaments dels ajuntaments, suport que es va donar a la comarca a través del Programa d'Agents per la Igualtat (2007-2010).
- la formació sobre teoria feminista i eines d'aplicació de les polítiques de gènere al conjunt de tècniques municipals.
- la participació dels moviments de dones i la ciutadania en el procés de validació i proposta d'accions del pla.

Per tant, en un moment en què les polítiques d'igualtat eren incipients, i en què no hi havia encara gaire coneixement especialitzat, els plans van permetre guiar de manera molt pràctica l'acció política i tècnica. A la vegada, van contribuir a concretar el compromís polític i van donar a conèixer a la ciutadania de quina manera es materialitzava el treball municipal per a la igualtat, tot involucrant activament la participació de les dones en el seu disseny i implementació.

Els resultats de les avaluacions desenvolupades per l'Oficina de les Dones i LGTBI entorn dels plans d'igualtat dins del Catàleg de Serveis ofert als ens locals, ens han fet anar replantejant el seu disseny. En els darrers anys, la línia de treball endegada per la Diputació ha consistit en procurar fer-los més concrets i adaptats a cada context. Això vol dir fer especial èmfasi en el procés i requereix, per tant, un treball més aprofundit i participatiu en la fase de diagnosi per tal d'afinar millor les accions a emprendre i les persones/àrees implicades en la implementació del pla.

Sens dubte, els plans han estat útils per introduir la igualtat en l'agenda política i promoure la perspectiva de gènere en àmbits nous, més enllà dels tradicionals centrats en les polítiques socials. Tanmateix, hem de reconèixer que, en la majoria de casos, no han aconseguit tenir la radicalitat transformadora que el concepte original de *gender mainstreaming* desprenia. És a dir, el gènere, tret d'alguna excepció, no ha pogut situar al centre de l'agenda política (a la corrent principal) ni ha calat en totes les àrees, nivells i fases del procés polític (tal i com inicialment havia estat concebut pel grup d'expertes encapçalat per Mieke Verloo des del Consell d'Europa l'any 1999).

Com a conseqüència, les regidories d'igualtat o regidories de les dones s'han vist saturades ja que, tot i haver aconseguit desenvolupar projectes coordinats amb altres àrees des de la perspectiva de gènere, no han pogut fer que aquesta fos liderada per altres regidories de manera permanent. Aquest fet ha comportat una certa frustració i una sobrecàrrega de treball per part dels equips tècnics d'igualtat, en contextos en què ja de partida es disposava de pocs recursos humans per a desenvolupar els serveis d'atenció a les dones. I a això, hi hem de sumar també la crisi econòmica de l'any 2008 i les polítiques neoliberals que van promoure l'instint de supervivència de les polítiques socials degut a l'impacte d'una restricció pressupostària que va deixar de banda la necessitat dels canvis estructurals que la transversalitat exigeix.

L'any 2016, la Diputació de Barcelona publica la ***Guia pràctica per a la realització de polítiques transversals de gènere en l'àmbit municipal***² per tal de, per una banda, fer un balanç i recollir quines havien estat les experiències positives d'aquesta transversalitat, i per l'altra, mostrar-nos com la gestió transversal de gènere no s'havia acabat d'implementar en els municipis catalans.

Aquest treball es va fer comptant amb la participació de 14 administracions locals. Com a principals conclusions del diagnòstic realitzat entorn de la implementació de les polítiques transversals de gènere es van identificar una sèrie de factors com a fortaleses: un lideratge polític clar, una regidoria específica d'igualtat, personal tècnic especialitzat, un pla d'igualtat de gènere, un pla de gènere de ciutat i la presència d'una normativa pròpia municipal. Com a debilitats, es va fer referència a la manca

² Gelambí Torrell, M. *Guia pràctica per a la realització de polítiques transversals de Gènere*, Barcelona: Diputació de Barcelona. Col·lecció Eines. Sèrie Benestar i Ciutadania, 2. 2016.

d'inversió, la comunicació, la baixa consideració de les polítiques d'igualtat com a quelcom estratègic dins de l'Ajuntament i l'ús d'una terminologia excessivament tècnica i poc clara.

La transversalitat de gènere implica doncs un procés a mig i llarg termini que requereix, per sobre de tot, d'un poder i lideratge polític clar i sostingut en el temps i d'un equip de professionals especialitzat i consolidat amb dedicació exclusiva per a desenvolupar aquesta tasca.

En aquest sentit, el Programa d'Agents Locals d'Igualtat (2007-2010) fou una aposta ferma de la Diputació, amb col·laboració amb la Generalitat, per incorporar una figura professional especialitzada en els ajuntaments de la demarcació de Barcelona. També ha estat una constant estratègica vetllar per oferir una formació amb perspectiva de gènere de qualitat i adaptada a les necessitats tècniques i polítiques dels ens locals.

El *mainstreaming* de gènere és doncs una metodologia que no es pot confondre únicament amb el treball interdepartamental, sinó que va molt més enllà i és clau per aconseguir els objectius polítics dels feminismes. De fet qüestiona el model de gestió pública, per això es fa absolutament imprescindible el compromís polític i la creació i capacitat en dinàmiques i estructures de treball col·laboratiu i interdisciplinar per treure les polítiques de gènere de la sectorialitat.

El fet que implica un gran desplegament d'instruments (dades desagregades per sexes, informes d'impacte de gènere, anàlisi estadístic de les desigualtats, pressupostos de gènere,...), dificulta l'obtenció de resultats positius de manera immediata. De fet, els ajuntaments es troben sobretot en aquesta fase de creació de mecanismes per fer-la viable. Aquest treball implica anar erosionant les resistències patriarcals dins de la cultura institucional i aquest no és un procés ràpid. Tot i la lentitud i l'aparent manca d'efectes positius de la seva implementació, és indubtable que aquest procés va creant una massa crítica que no es pot menystenir. Entre els riscos destacables d'aquesta estratègia, podem anomenar el desgast del personal tècnic i el desplegament d'una excessiva maquinària burocràtica que pot fer perdre de vista l'objecte final de la intervenció que persegueix. Per altra banda, provoca una certa desconexió per part de la ciutadania per ser sobretot un procés que, en els seus inicis, se centra bàsicament en una reorganització de la institució. En aquesta mateixa línia de necessitat de canvi organitzacional, la *Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes* ha afavorit la implementació dels plans d'igualtat interns. La Diputació ja des de l'any 2009, dona suport tècnic per a l'elaboració d'aquest recurs,

sent els Ajuntaments de Sant Boi i Castelldefels els dos primers exponents de la demarcació de Barcelona. La cobertura d'aquest suport a la comarca del Baix Llobregat se situa en el 71% dels ens locals. Amb el mateix objectiu d'aplicar la transversalitat de gènere a la gestió municipal, s'ha ampliat l'oferta del Pla Formatiu en Polítiques de Gènere que la Diputació de Barcelona ofereix als municipis de la comarca. S'han incorporat formacions específiques enfocades a dinamitzar les comissions interdepartamentals i formació específica en l'àmbit de recursos humans i de la gestió organitzacional.

Caldria doncs seguir insistint en l'estratègia dual per anar soscant les androcèntriques estructures de la societat i les organitzacions. És a dir, combinar el *gender mainstreaming* amb les accions positives, tot desenvolupant projectes específics d'aplicació més immediata que convidin a la participació i sensibilització de la ciutadania. Tot això, sense perdre de vista les necessitats i dificultats que tenen encara les dones en l'accés i el control dels recursos i el necessari desplegament i millora dels serveis d'atenció directa. Per això és imprescindible que els Plans d'Igualtat de Gènere estiguin reforçats pels Plans de Mandat i els Pressupostos anuals dels consistoris, amb la necessària reorganització de l'arquitectura institucional per fer possible una política municipal que permeti avançar cap a una societat més democràtica, més diversa i més feminista.

2. El subjecte polític dels feminismes, la interseccionalitat i les polítiques LGTBI

Les crítiques al feminisme tradicional per part del feminisme decolonial i del moviment *queer* iniciades als anys 90, han anat esquerdat els principis d'universalització i naturalització que sustentaven el subjecte "dona". Aquesta qüestionament d'una identitat femenina monolítica i excloent, ha anat transformant el subjecte polític del feminisme vers a un espai més obert de resignificabilitat permanent. Així doncs, aquest s'aniria definint i redefinint com a resultat de l'acció política i no des d'un a priori identitari fix.

Tanmateix, malgrat la crítica postmoderna a les identitats estables i homogènies que no prenen en compte la diversitat interna dins dels grups socials i que generen normes excloents, considerem que les categories identitàries no s'haurien, però, d'anul·lar completament ja que són estratègiques i generen espais de resistència i *empoderament*.

Aquest reclam per ampliar els marges de la pràctica democràtica feminista exigeix pensar els feminismes no només des de l'eix de la desigualtat entre dones i homes, sinó des de l'equitat, fent imprescindible doncs la intersecció del gènere amb altres eixos de discriminació com els de la raça, l'origen, l'edat, la classe social, la religió, etc. Aquesta nova concepció ha anat filtrant-se dins de la política pública. En un principi, aquesta resposta a la diversitat s'ha dut a terme a partir d'accions positives, sovint de tipus assistencial i marginal, que han actuat com un afegit de les polítiques centrals sense reflexionar entorn de les múltiples exclusions que aquest model generava.

Actualment, aquesta opció basada en l'atenció a la diversitat des d'una posició perifèrica, conviu amb altres iniciatives més transformadores i integrals que persegueixen donar una resposta estructural a les situacions d'opressió. El subjecte de l'acció política no se centraria doncs exclusivament en les persones que pateixen l'opressió, sinó que anirien adreçades al conjunt de la ciutadania i implicarien treballar per a la transformació de l'estructura i l'imaginari social per evitar que es reproduïxin. També buscarien *empoderar* els subjectes "discriminats" per fer-los protagonistes de les decisions polítiques.

L'enfocament interseccional, oficialment concebut l'any 1989 per l'afroamericana Kimberlé Williams Crenshaw, ens va mostrar com les desigualtats no es poden definir com la suma quantitativa de les categories (gènere, raça, classe...), sinó que són el resultat d'un encreuament i d'una intersecció que les configura específicament. L'anàlisi de l'opressió va acompanyat també de l'anàlisi dels privilegis entenent que una mateixa persona pot ser víctima d'opressió, però oprimir al seu torn en altres situacions. Des d'aquest punt de vista no hauríem d'establir jerarquies d'una variable a priori, sinó desigualtats que en determinats contextos prenen més o menys força.

Tot i que a nivell teòric aquesta perspectiva està desenvolupada i acceptada, és de difícil concreció perquè no resulta gens senzill posar-la en pràctica. Comptem encara amb molts pocs referents dins de les polítiques públiques que, en general, continuen treballant des d'una lògica força segmentada sense donar una resposta integral a les desigualtats específiques que pateixen les persones. La majoria d'ajuntaments, tret d'alguna excepció, se segueixen organitzant entorn de les categories identitàries a partir de regidories/àrees sectorials (gent gran, LGTBI, dones, immigració...) que

treballen en paral·lel i que sovint competeixen entre elles per obtenir més recursos i reconeixement.

Així doncs, malgrat que la interseccionalitat resulti una estratègia atractiva, provoca reticències raonables basades en la por que la necessària defensa de les identitats s'acabi dissolent en un *totum revolutum*. Una manera de solucionar aquests temors, que sobretot es produeixen en Ajuntaments més grans, on les polítiques específiques estan més consolidades, podria consistir en - sense eliminar les regidories que les representen - promoure grups de treball amb personal tècnic de diverses àrees orientat a desenvolupar projectes concrets per donar resposta a problemàtiques reals detectades. El context del municipi i un diagnòstic de la seva realitat seria el punt de partida que ens donaria pistes per prendre decisions polítiques de manera encertada i objectivar quines intervencions socials són prioritàries i quins eixos de discriminació expliquen millor les desigualtats existents. Així doncs, les categories a treballar partirien de la realitat analitzada i no pas al revés.

Una altra estratègia per anar aprofundint en la pràctica de la interseccionalitat és la de creació de plataformes de coordinació estable i periòdica entre diferents àrees. En aquest sentit, és també recomanable desenvolupar itineraris formatius de temàtica interseccional que s'adrecin a personal tècnic i polític de diferents àmbits fomentant així l'intercanvi de coneixements i la complementarietat de les mirades. L'experiència de la Diputació de treballar al costat d'ajuntaments petits i mitjans ens confirma també que aquesta perspectiva té un ampli camp d'exploració en aquells contextos on un/a mateix tècnic/a aglutina diverses funcions. En aquesta tipologia d'escenaris, sembla més senzill assajar com a repte futur el desenvolupament de plans d'igualtat de caràcter interseccional.

Val a dir que les aportacions fetes entorn de la teoria del gènere, encapçalades principalment per la nord-americana Judith Butler, han permès fer interseccionar amb molta lògica les polítiques d'igualtat home-dona amb les polítiques LGTBI. Les confluències serien el resultat d'haver identificat a nivell teòric l'heteropatriarcat com a la causa comuna de les discriminació que pateixen tant les dones com el col·lectiu LGTBI i totes aquelles persones amb una expressió de gènere no normativa. Malgrat les seves especificitats, sembla possible trobar significatius punts de trobada entre ambdues polítiques. De fet, alguns ajuntaments ja estan assajant la possibilitat d'elaborar plans d'igualtat amb aquesta doble perspectiva.

Des de fa més d'una dècada alguns ens locals pioners, com per exemple l'Ajuntament de Castelldefels, despleguen polítiques per a la diversitat afectiva-sexual i de gènere des de les Regidories d'Igualtat de gènere. És des de l'aprovació de la *Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia*, que aquest enfocament ha anat guanyant terreny en l'àmbit local. Fruit de l'impuls d'aquesta llei i amb la voluntat de desplegar les polítiques LGTBI als municipis de la demarcació, l'Oficina de les Dones i LGTBI de la Diputació de Barcelona va apostar l'any 2016 per oferir Plans LGTBI com un nou recurs tècnic dins del Catàleg de Serveis. I l'any 2017 va publicar la ***Guia per a l'elaboració de plans locals LGTBI*** com a instrument per a facilitar la seva implementació.

En aquesta línia, malgrat reconèixer l'evident fil conductor entre ambdues polítiques i la necessitat de desenvolupar un enfocament obert entre elles, creiem necessari seguir desenvolupant polítiques LGTBI i d'igualtat de gènere com a programes específics i diferenciats. L'escenari de futur que se'ns obre al davant consistiria en explorar i destriar en quins àmbits i projectes és aconsellable treballar conjuntament. Ara bé, el fet que la qüestió LGTBI sigui entomada des de les tradicionals estructures d'igualtat de gènere, sense un consegüent augment dels recursos humans i econòmics, està suposant una considerable sobrecàrrega de treball tècnic i provocant alhora una certa desconfiança per part dels moviments feministes que veuen minvats els recursos destinats a les dones. Així doncs, el desplegament d'un equip especialitzat en la matèria i l'assignació d'un pressupost propi de les polítiques LGTBI, és, sens dubte, un requisit imprescindible.

Com a conclusió d'aquest apartat no podem obviar el fet que l'enfocament interseccional entra en una certa tensió amb el *gender mainstreaming*, tot i que seria bo poder imaginar escenaris de futur que puguin fer compatibles aquestes dues estratègies. A l'hora de prendre decisions sobre quina política pública emprendre, no podem menystenir que hi ha algunes desigualtats que afecten a grups més grans de persones de manera que el gènere, al nostre entendre, no hauria de retirar-se completament d'aquesta posició central que reclama el *gender mainstreaming*. La interseccionalitat seria un complement imprescindible en el sentit que actuaria com un element de vigilància democràtica per tal que cap veu quedi silenciada o exclosa de l'agenda política.

3. L'abordatge de les violències masclistes

Tot i que no és objecte d'aquesta comunicació abordar el tema de les violències masclistes perquè es treballa en una altra comissió del Congrés de manera específica, voldríem apuntar breument algunes novetats rellevants dins d'aquest àmbit.

Aquesta és una àrea de treball clau dins de les polítiques de gènere pel fet que les violències masclistes suposen una evident vulneració dels drets humans i representen la manifestació més cruent i despietada de les desigualtats. Concretament, són l'expressió d'un sistema de gènere que sanciona tots aquells comportaments que se surten del que es considera "naturalment" propi. Sota aquest enfocament heteropatriarcal, les violències afecten estructuralment a les dones pel mer fet de ser dones i també a totes aquelles persones que posin en qüestió la norma basada en la naturalització del sexe, el gènere i la sexualitat.

Des d'aquesta perspectiva, en els darrers anys una forta onada feminista s'ha expressat contundentment en l'arena pública per denunciar les violències sexuals, el sexisme i l'homofòbia que tenen lloc a l'espai públic, desenvolupant estratègies d'actuació durant les festes majors de molts municipis. Arran d'aquest aprenentatge encapçalat pels moviments feministes, la Diputació de Barcelona introdueix en el seu Catàleg de serveis del 2017 l'elaboració de **Protocols d'actuació davant de l'assetjament sexual en espais públics d'oci** com un nou recurs tècnic ofert als ens locals i, enguany, està en procés de publicació la ***Guia per a l'elaboració dels protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci***.

Aquest nou instrument està desencadenant importants i diversos efectes positius. En primer lloc, s'ha fet palesa dins de l'agenda política la necessitat d'abordar les violències sexuals, un tema que fins al moment havia quedat força ocult i que, al nostre entendre, és clau per desmantellar el nucli dur del patriarcat. Aquesta rellevància s'està traduint en una definició més profunda de les violències sexuals dins dels serveis d'atenció i dels protocols marc municipals. En segon lloc, els protocols d'oci han permès obrir nous àmbits per a la introducció de la perspectiva de gènere com són, per exemple, els de la programació cultural/festiva municipal o l'urbanisme.

En tercer lloc, és destacable esmentar també l'impacte que està tenint entre la població, sobretot la jove, a qui sempre havia costat fer arribar les polítiques de sensibilització i prevenció. Aquest és un tema latent que ha fet aflorar de nou el feminisme al carrer. Com a darrer efecte beneficiós dels protocols, destaquem el fet que l'abordatge de les violències masclistes s'hagi ampliat més enllà de l'espai privat, seguint el mandat de la *Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. En aquest sentit, val la pena fer referència a la tasca realitzada dins dels entorns laborals. En aquesta línia, la Diputació està oferint als ajuntaments assessorament tècnic i formació per a l'elaboració i implementació de **Protocols interns d'actuació davant l'assetjament sexual o per raó de sexe** on, val a dir, s'incorporen també **l'orientació sexual i la identitat de gènere**.

Per acabar, destaquem com a element notable de l'avenç d'aquests darrers anys, el fet d'haver fet més visible l'abast i l'impacte que les violències masclistes tenen sobre diferents col·lectius de dones i sobre els fills i filles que la pateixen indirectament. En aquest darrer sentit, la Diputació de Barcelona ha ofert, des d'aquest any, una **nova línia de finançament per a l'atenció psicològica a les dones en situació de violència masclista i als seus fills i filles, així com per millorar l'atenció enfront de les situacions d'emergència**, un àmbit on també cal seguir insistint.

Com a reptes de futur, apuntem, entre molts d'altres, la necessitat de desenvolupar mecanismes d'avaluació de les polítiques de prevenció i atenció de les violències masclistes en les quals es prevegi la participació activa de les dones i de les usuàries dels serveis, oferir programes de supervisió i cura dels equips professionals d'atenció i implementar projectes integrals de coeducació i de prevenció de les violències masclistes dins de les escoles i instituts, amb col·laboració amb d'altres administracions i la comunitat educativa. Davant del degoteig incessant d'assassinats de dones dia rere dia, l'augment de recursos per fer-hi front resulta del tot imprescindible.

Berta Sánchez i Farràs i Mireia Daniel i Pérez
Oficina de les Dones i LGTBI
Gerència d'Igualtat i Ciutadania
Barcelona, 8 d'octubre del 2018

Bibliografia

- Alfama, E. ; Cruells M.; De la Fuente, M. (2017) "Les polítiques d'igualtat entre dones i homes". A: Subirats, J. i Romà, R. (coord). *Canvi d'època i polítiques públiques a Catalunya* (pp. 72-79). Barcelona: Crític.
- Alfama, E. "Les polítiques municipals de gènere". Materials CiP. *Articles Feministes*. Núm. 12 . Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2012.
<https://www.icps.cat/archivos/CiPdigital/CiP-AF12Alfama.pdf?noga=1>
- Coll Planas, G. (2017, abril 3). "El concepto de interseccionalidad y su potencia académica y política" <https://www.youtube.com/watch?v=KAaOJmPwBxM>
- Cruells, Marta (2017, abril 3). "El concepto de interseccionalidad y su potencia académica y política" <https://www.youtube.com/watch?v=T158KWsWxPI>
- Gelambí Torrell, M. *Guia pràctica per a la realització de polítiques transversals de Gènere*. [en línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona. Col·lecció Eines. Sèrie Benestar i Ciutadania, 2. 2016. <https://www1.diba.cat/uliep/pdf/56866.pdf>
- Fundació Surt, Universitat de Vic i Universitat Central de Catalunya. *Guia per a l'elaboració de plans locals LGBTI* [En línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona. Col·lecció Eines. Sèrie Benestar i Ciutadania, 7. 2017.
<https://www1.diba.cat/uliep/pdf/58592.pdf>